

SINT-GREGORIUSVERENIGING IN HET BISDOM ROERMOND

Op weg naar een nieuw beleidsplan...

1. Inleiding

Het vorige beleidsplan van de Sint-Gregoriusvereniging in het bisdom Roermond bestreek de periode 2016-2021. Normaliter zou je tegen het einde van die tijdsspanne bijtijds beginnen met evalueren en bedenken hoe een volgend beleidsplan eruit zou moeten zien.

Wie had echter kunnen vermoeden dat (ook) de koren in 2020 en 2021 in zo'n zwaar weer terecht zouden komen? De coronacrisis was voor veel koren zwaar. Sommige zijn er inmiddels goed bovenop gekomen, andere zijn uitgedund en menig koor is opgeheven. Dat laatste heeft vooral te maken met de gemiddelde leeftijd van de leden die vóór corona al hoog was.

De kaarten in het kerkmuzikale landschap zijn danig geschud. Er zijn veel zorgen, die gedeeld worden met de 'moeder' van de kerkmuziek, de kerk zelf, die er qua aantallen en navenant toekomstperspectief niet al te florissant op staat. Het oude lijkt veelal voorbij, maar wat het nieuwe brengen zal, blijft vooralsnog vaag.

Toch mag ons dat niet ontmoedigen. Kerkmuziek bestaat uit het muzikaal verzorgen van de liturgie, met koren, maar ook met zoveel andere mogelijkheden. En liturgie zal gevierd blijven worden!

De Sint-Gregoriusvereniging in het bisdom Roermond waagt zich op dit moment niet aan een uitgeschreven nieuw beleidsplan, maar wil met enkele lijnen een schets maken van wat er wellicht mogelijk is en waarop het bestuur, gedragen door vele vrijwilligers, zich voorlopig wil gaan richten.

Bij zijn afscheid als bisschop van Roermond sprak mgr. Wiertz over de woestijntocht die de kerk de komende decennia heeft te maken. Op die tocht, doorheen die woestijn, zullen er altijd oases zijn. Die zijn er! En de geschiedenis van de kerkmuziek leert dat beleid van bovenaf niet altijd goed gewerkt heeft, maar dat goed voorbeeld ter plekke tot navolging uitnodigt. De Sint-Gregoriusvereniging wil dat graag waar mogelijk stimuleren.

1) Het zal duidelijk zijn dat er een verschuiving optreedt van louter kerkmuzikaal oogpunt, naar de verzorging van de liturgie als wezenlijk onderdeel van het parochieleven¹.

¹ Er zal een verschuiving optreden m.b.t. de uitvoerenden van de liturgische muziek. Was dat voorheen bijna overal het koor, nu zal dat de vierende gemeenschap zijn, eventueel o.l.v. een cantor, waarbij het koor een dienende rol heeft in het geheel. Feitelijk komt het er op neer: Wie zingt er? Iedereen! En het koor.

2. De Sint-Gregoriusvereniging in het Bisdom Roermond

De SGV is in praktijk de opvolgster geworden van de diocesane afdeling van de NSGV. Formeel bestaat de diocesane afdeling van de landelijke NSGV nog steeds, echter in afwachting van verdere besluitvorming landelijk. Vooralsnog blijft deze besluitvorming uit. We wachten wat dit betreft rustig af en kunnen goed uit de voeten met onze eigen diocesane vereniging.

De SGV-Roermond is erin geslaagd een naar buiten toe gerichte organisatie te worden. De digitale Nieuwsbrief en de kwaliteitsimpuls die Koorgeleide de laatste jaren ontvangen heeft, alsmede de veranderde toon heeft naar mening van het bestuur positief gewerkt. De activiteiten blijken vooral inspirerend te werken.

De SGV bestaat uit een bestuur, een algemene vergadering (AV) van gewone leden die gezamenlijk belast zijn met het beleid van de vereniging, en georganiseerde leden. Tot die laatste groep worden de kerkkoren en de koorringen gerekend. Het bestuur bestaat uit de voorzitter, de secretaris en de penningmeester.

Het blijkt in praktijk dat alle mogelijkheden in personele sfeer ingezet dienen te worden om (nog) meer draagvlak te creëren met de basis. Persoonlijke contacten en onderlinge betrokkenheid blijken van eminent belang.

De taakverdeling (portefeuilles) binnen de AV zal opnieuw bezien moeten worden.

De zorg voor de kinderkoren heeft – hoewel arbeidsintensief en duur - helaas niet geleid tot succes. Wel is een map samengesteld met gezangen voor de Eerste Heilige Communie, die op veel plekken enthousiast is ontvangen.

Veel contacten met de Limburgse muziekwereld lopen thans via VNK-Limburg. Contacten met de navenante verenigingen of stichtingen in de twee andere zuidelijke bisdommen worden gekoesterd. Bovendien is er een opstartend landelijk contact tussen de voorzitters van de afzonderlijke ‘Gregoriusverenigingen’.

De waarde van informele ontmoetingsmomenten kan niet overschat worden. Vaak is er meer te halen uit informele bijeenkomsten dan uit georganiseerd overleg. De SGV wil oog hebben en houden voor met name ook informele ontmoetingen, al dan niet rondom bestaande activiteiten.

3. Structuur en taken op dekenaal niveau

Elk dekenaat beschikte over een koorkring, dan wel contactpersonen. In enkele dekenaten functioneert de koorkring naar behoren, maar op de meeste plaatsen zijn de activiteiten tot nul teruggebracht, of is de koorkring als zodanig niet meer actief. Het is de vraag of ingezet moet blijven worden op dekenaal niveau, of veel meer in (groter) regionaal verband. Daarbij zou gedacht kunnen worden aan noord (en midden) en zuid.

<p><i>2) Met de nog bestaande koorringen dan wel actieve contactpersonen wordt een evaluerende bijeenkomst gehouden en gepolst welk toekomstperspectief men ziet.</i></p>

4. Structuur en taken op parochieniveau

De liturgie en de kerkmuziek zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dat impliceert dat degenen die in de parochie belast zijn met liturgie en kerkmuziek nauw met elkaar moeten samenwerken.

De priester

Het mag duidelijk zijn dat de priester binnen het veld van de liturgie de centrale figuur is die de vorm en inhoud van de liturgische vieringen bepaalt. Om te komen tot een verantwoorde viering heeft de priester geen (kerk)musicus te zijn. Wel zal hij, in het belang van een goede viering van de liturgie, blijf moeten geven van affiniteit met de kerkmuziek en op de hoogte moeten zijn van de functie en het belang van de liturgische zang, waartoe ook het koor gerekend wordt. De zorg voor een verantwoorde en inspirerende liturgie, ook in kerkmuzikaal opzicht, behoort tot de kerntaken van de priester en hij zal zich daarom ook in de praktijk daadwerkelijk om de kwaliteit van de kerkmuziek, zowel in kerkmuzikaal als in liturgisch opzicht, dienen te bekommeren. Van de zijde van de priester past geen vrijblijvendheid. De verzorging van de liturgie vraagt om een (pro-)actief handelen: structureel en bijtijds wederzijds contact met de musici over het hoe en wat van de vieringen, is meer dan gewenst.

3) Een taak van de pastoor (of diens vertegenwoordiging in het kerkbestuur als het gaat om liturgische zaken) zal zijn de kwaliteitsbewaking van de liturgie. Het lijkt zinvol om als koren veelal door vergrijzing hun toenmalige kwaliteit niet meer ten gehore kunnen brengen (waarover meer hieronder), dat men bijvoorbeeld jaarlijks met drieën de koppen bij elkaar steekt: de pastoor als eindverantwoordelijke, de dirigent vanwege de muzikale kwaliteit en een koorlid vanwege de sociale component van het koor. Gedrieën ('een drieklank') zouden ze moeten bezien of het wel of niet zinvol is als koor door te gaan. Het kan zijn dat a) de dirigent het muzikale niveau van het koor niet meer verantwoord vindt. Het kan ook zijn b) dat koorleden hun verplichtingen bij het koor stilaan als (te) zwaar beschouwen en eigenlijk zouden willen stoppen, maar dat omwille van de sociale cohesie niet durven. Dan zou dat gesignaleerd en besproken moeten worden, waarna besluitvorming plaatsvindt. Het kan ook zijn c) dat de pastoor de mate van goede verzorging van de liturgie niet meer acceptabel vindt: als het koor (of wie dan ook!) niet meer representatief is en aan de verwachtingen en eisen die aan de liturgie gesteld worden niet meer kan beantwoorden, dat men in gezamenlijkheid besluit andere wegen te zoeken voor de invulling van liturgische zang en muziek².

De cantor/voorzanger en volkszangleider

Uitgangspunt van de liturgie is een vierende en zingende geloofsgemeenschap. Binnen die geloofsgemeenschap heeft eenieder zijn taak: het koor is net als de cantor dienstbaar aan de zingende gemeenschap. Het is goed zich van deze insteek zeer bewust te zijn!

De cantor dient zelfstandig de samenzang te kunnen leiden. Hij dient te beschikken over kennis van de liturgie en een aantrekkelijke zangstem.

4) De SGV biedt sinds vele jaren jaarlijks een cantor cursus aan en blijft dat doen.

Een (nieuwe) vorm om de cantor in te zetten is hem een plek te geven bij afwezigheid van een koor waarin solo afgewisseld wordt met samenzang. Ook een afwisseling tussen koor- en samenzang kan een verrijking betekenen voor de liturgische viering.

² In de bespreking van dit punt is bij herhaling ook gevraagd te wijzen op de expertise die parochies en of koren bij de SGV kunnen inhuren.

5) In parochieverband zal het zinvol zijn in sommige diensten bepaalde muziekstijlen naast elkaar te zetten. Daar de meeste parochies slechts één viering per weekend kennen, ligt het niet voor de hand die ene viering te allen tijde te 'vullen' met louter gregoriaans of meerstemmige koorzang: een afwisseling in stijlen (variatie in missen dan wel binnen één mis) kan (ook in het kader van missionering) een goede opening bieden. Als voorbeeld: als het gregoriaans koor zingt, zouden de kinderen goed een op gitaar of piano begeleid lied op bepaalde momenten kunnen zingen. Dat tast wellicht voor deze of gene de eenheid in stijl en sfeer aan, maar de betrokkenheid en actieve deelname mag hier ook als argument naar voren gebracht worden. Het zit wezenlijk in de aard van de liturgie dat ook het volk actief of daadwerkelijk kan deelnemen, ook aan de zang. Een louter passieve luisterhouding komt niet overeen met de liturgieopvattingen van de kerk. Bovendien: wie niet van gregoriaans houdt, hoort in die dienst ook een ander geluid; en wie niet van gitaar houdt, hoort dat er ook gregoriaans gezongen wordt. Hier wordt allicht veel overleg gevraagd met alle betrokkenen.

Onder de cantores rekenen we hier ook de zangers/gitaristen/instrumentalisten die veelal bij vieringen met jeugd en jongeren actief zijn. Ook met hen wil de SGV graag contact onderhouden. Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld combo's of blaasensembles.

Het kerkelijk zangkoor

Het kerkelijk zangkoor functioneert kerkrechtelijk als een werkgroep van en ten dienste van de parochie en valt als zodanig onder de verantwoordelijkheid van pastoor en kerkbestuur.

Het is zaak, zoals reeds hierboven gezegd is, dat zowel koor, pastoor en kerkbestuur in gezamenlijke verantwoordelijkheid eendrachtig samenwerken aan het op een juiste en waardige wijze vieren van de liturgie.

6) Menig koor functioneert in alle opzichten naar behoren. Vaak is dat te danken aan de koorcommissie of '-bestuur', die zich samen met de dirigent voor het koor en de koorleden inzet. Het blijkt dat actieve besturen zeer wel in staat zijn koorleden vast te houden dan wel nieuwe leden aan te werven. Een actieve houding van het bestuur is dus gewenst. De SGV wil dit stimuleren.

7) Er zijn (veel) koren die niet meer in staat zijn grote meerstemmige werken naar behoren uit te voeren. Deze zullen op twee- of eenstemmigheid over moeten stappen. Het is beter 'eenvoudiger' werk goed te zingen, dan zich ondanks veel pijn en moeite niet meer verantwoord door een ingewikkelde partituur heen te zingen. De SGV zal zich, na het omvangrijke project van de studiemappen, blijven inzetten toegankelijk zangmateriaal aan te reiken. Zeker in coronatijd, maar ook daarvoor en erna, is er wat dit betreft veel goeds verschenen!

8) Op veel plaatsen is het wellicht te laat gezien de voortschrijdende vergrijzing, maar waar het mogelijk en opportuun is, lijkt een samenwerkings- en uitwisselingsprogramma tussen koren wenselijk.

9) Ook is op verschillende plekken gebleken dat wanneer de muzikale kwaliteit van het koor begint na te laten, een betere begeleiding (doorgaans op orgel) een goede ondersteuning kan bieden. Dat vraagt allicht dat de organist bereid is zijn plek af te staan als dat nodig is en als er inderdaad iemand is die dat beter kan. Het behoeft geen betoog dat het hier gaat om een netelige en delicate kwestie, die met goede communicatie aangevlogen dient te worden. Enerzijds gaat een al te eenzijdige aanpak van dit punt voorbij aan de sociale component van het koorleven, anderzijds mag men die flexibiliteit van alle actoren in de liturgie verwachten! Mutatis mutandis geldt dat ook voor de dirigent. En... natuurlijk moeten er goede musici ter beschikking staan!

10)Stemvorming en -onderhoud blijft voor alle koren van eminent belang!

Koren kunnen en mogen de liturgie nooit 'claimen': het gaat altijd om de vierende gemeenschap waarbinnen (ook) het koor een dienende functie heeft.

11)Het is inmiddels ook gebleken dat waar koren hun diensten niet meer kunnen aanbieden, er andere en nieuwe mogelijkheden benut worden om de liturgie muzikaal te verzorgen. De SGV wil dit graag monitoren.

12) Goede contacten met solisten en ensembles zijn van eminent belang om repertoire af te stemmen.

De dirigent

Binnen het veld van de kerkmuziek is de dirigent belangrijk. Het is van groot belang dat de dirigent in muzikaal opzicht in staat is het niveau van de kerkmuziek te garanderen en de kwaliteit hiervan te bevorderen. Het is daarbij niet voldoende dat de dirigent louter muzikaal geschoold is. Hij zal ook kennis moeten hebben van de kerkmuziek en van de specifieke eisen die de liturgie aan de muziek stelt. Hij zal derhalve niet alleen musicus moeten zijn, hij zal bovendien kerkmusicus moeten zijn.

13)Het aantal dirigenten met volledige diploma's loopt sterk achteruit en er is nauwelijks tot geen aanwas. Voor mensen die interesse hebben is via VNK een mogelijkheid tot deelname aan cursussen assistent-dirigent. Voor musici die zich specifiek willen verdiepen in kerkmuziek wordt jaarlijks een module kerkmuziek aangeboden.

14)Formele en informele contactmomenten en inspiratiebijeenkomsten voor dirigenten blijken gewenst. De SGV zal die - al dan niet samen met VNK - faciliteren.

15)Cursuswerk en vormingsbijeenkomsten dienen te allen tijde gericht te zijn op de praktijk van de kerkmuziek en mogen zich niet verliezen in niet of weinig relevante details.

16)Her en der duiken (toch ineens) nieuwe (kerk)musici op. De SGV wil graag contact met hen onderhouden. Een welkomstmap met relevante informatie kan een goede kennismaking zijn.

De organist

Mutatis mutandis is hetgeen in het vorenstaande is gesteld ten aanzien van de dirigent ook van toepassing op de organist. Ook hij/zij zal doordrongen moeten zijn van de bijzondere eisen die de liturgie aan de muziek stelt en in samenwerking met de dirigent mee dienen te werken aan een uit muzikaal oogpunt liturgisch verantwoorde eredienst.

17)Wat hierboven over de dirigent gezegd is, zal ook gelden voor de organist. Bovendien zal de SGV zich inspannen rond bijvoorbeeld gerestaureerde orgels of andere bijzondere instrumenten bijeenkomsten of workshops te organiseren voor aspirant-organisten, maar ook voor kerkbestuurders die het onderhoud van het orgel in hun portefeuille hebben.

Het kerkbestuur

De betrokkenheid van een kerkbestuur met betrekking tot de liturgische zang (waaronder de koorzang) is van groot belang. Het kerkelijk zangkoor is een werkgroep van de parochie en de actieve

zorg van pastoor en kerkbestuur zal derhalve ook moeten uitgaan naar het goed functioneren van het kerkelijk zangkoor. Hetzelfde geldt voor de cantor en alle andere actoren in de liturgie.

Bijzondere aandacht van de kerkbesturen dient ook uit te gaan naar de processen van voortgaande federatievorming van parochies aangezien deze processen voor koren vaak grote gevolgen kunnen hebben. Voor veel koren brengt dit onzekerheid en ontworteling met zich mee.

18) Zeker als er sprake is van dienstverband lijkt het zinvol jaarlijks een ontmoeting te hebben met de musici, die aangemerkt zou kunnen worden als een soort van functioneringsgesprek. Alle problemen en opmerkingen en wat er verder leeft, kunnen dan formeel ter sprake komen. Veel problemen in de relationele sfeer tussen koor en kerkbestuur blijken uit een gebrek aan onderlinge communicatie voort te komen.

Gastkoren en andere muziekgezelschappen in de liturgie

Tenslotte zullen pastoor en kerkbestuur ook zorg moeten dragen voor een verantwoorde muzikale invulling van de liturgie door gastkoren of andere muziekgezelschappen. Dat koren en muziekgezelschappen ‘te gast zijn’ in de liturgie is welkom, maar goed en tijdig overleg over een verantwoorde muzikale en liturgische invulling is van eminent belang.

19) Vanuit ‘missionair’ aspect: gastkoren brengen vaak ook mensen mee die anders niet naar de kerk zouden komen!

5. Opleidingen kerkmusici

Er zijn momenteel geen institutionele opleidingen in het bisdom om de studie tot kerkmusicus te volgen. De SGV biedt kandidaten voor een aantekening ‘Kerkmusicus III’ een individuele route op maat aan. In praktijk zal gezocht moeten worden naar een werkbare (en betaalbare) routing.

20) De toekomst van de kerkmuziek zal meeliften met de toekomst van de kerk. Welke plek hebben (beroeps-)musici dadelijk (nog) in de kerk? Haast nergens worden meer arbeidscontracten afgesloten, veel gebeurt op freelancebasis, al dan niet naar behoren gehonoreerd. Voor jonge musici blijkt de kerk onaantrekkelijk, voor gesettelde musici is de kerkmuziek veelal een bijvak. Helaas zit er op dit moment niet méér in. Toch is het zinvol te blijven zoeken naar mogelijkheden om vrijgekomen plaatsen in te vullen, dan wel nieuw – zij het kleine – initiatieven te proberen. In de solistensfeer is wellicht ook een en ander mogelijk.

De SGV zal i.s.m. andere instanties gaan kijken naar de mogelijkheid van opbouwende modules.

6. Gregoriaans

De SGV stelt zich blijvend tot doel studiedagen, (basis)cursussen, meditatieve bijeenkomsten en workshops te organiseren ten behoeve van de studie en de praktijk van het gregoriaans.

7. Slotbeschouwing

Aan het einde van deze notitie werpen we graag een blik op de statuten van de Sint-Gregoriusvereniging in het bisdom Roermond, om te bezien in hoeverre onze activiteiten passen binnen de statuten.

Over de taken en doelstellingen van de SGV spreken de statuten (uit 2012) als volgt: ‘De vereniging heeft in samenhang met de uitoefening van de Rooms-Katholieke godsdienst ten doel, op gezag en onder leiding van de bisschop, de studie en de beoefening van de muziek ten dienste van de liturgie te bevorderen, alsmede daarover te waken, volgens de geldende voorschriften en bepalingen voor de Katholieke Kerk in het algemeen en voor het bisdom Roermond in het bijzonder.

De vereniging tracht dit doel te bereiken door: a) het uitbrengen van advies aan de bisschop en de door hem aangewezen instanties, zowel desgevraagd als uit eigener beweging; b) het bevorderen van de liturgische geesteshouding en van de muzikale kunde en smaak van allen die bij de beoefening van de liturgische muziek betrokken zijn; c) het bevorderen van het componeren en uitvoeren van liturgische muziek in overeenstemming met de kerkelijke voorschriften; d) het uitgeven van een tijdschrift als officieel orgaan van de vereniging; e) het bevorderen van het oprichten en in standhouden van kerkelijke zangkoren; f) het organiseren van cursussen en educatieve bijeenkomsten voor zangers, organisten en dirigenten; g) de behandeling van aangelegenheden van koorkringen en kerkkoren; h) alle andere wettige middelen welke voor het doel bevorderlijk kunnen zijn.’

De vier pijlers waarop de SGV zich richt zijn het gregoriaans, de liturgische samenzang, meerstemmige koormuziek en het orgel.

We blijven onderzoeken of onze manier van werken nog steeds past bij de doelstellingen. Daarbij stellen wij ons de vraag: moeten wij onze doelstelling aanpassen aan de talenten en behoeften van onze koren en de kerkmuziek? Welke kennis en vaardigheden hebben onze mensen nodig nu en in de toekomst? Wij moeten ons daarbij van bewust zijn dat we vooral te doen hebben met goedwillende amateurs die in de kerkmuziek werkzaam zijn, naast professionele krachten.

Wij gaan uit van relevante wetenschappelijke kennis over effectieve pedagogische en didactische werkwijzen voor de kerkmuziek. We richten ons op scholing, kennis en praktische vaardigheden om te kunnen leven in een toekomst die we nog niet kennen. Dat betekent: leven met onzekerheden die hierbij horen. Genoemd mogen hier worden vergrijzing, federatievorming en fusies van parochies, verander(en)de omstandigheden en financiële kwesties. Ook onze mensen, de zangers en zangeressen, dirigenten en organisten, moeten leren omgaan met deze onzekerheden. We willen actief aandacht besteden aan vaardigheden en samenwerken met anderen. Onze middelen zetten we steeds in ter ondersteuning van onze kerkmuziek.

Van belang is een positief klimaat, duidelijke structuur, het onderhouden van contacten, het raadplegen van externe deskundigen, werken in federatieve- of regionale verband en nieuwe stappen durven zetten.

Dit vraagt inzet en betrokkenheid op alle niveaus. We moeten waar nodig durven loslaten en nieuwe wegen inslaan. Dit betekent ook: het goede behouden, met een open blik naar de toekomst.

Of uit deze notitie op korte termijn een afgerond beleidsplan naar voren komt, valt niet te zeggen: heel veel is erg onzeker. Eén ding blijft: we blijven zingen, zeker in de liturgie, en wel zoals het hoort: ter ere Gods en tot stichting van allen die het horen!

Vastgesteld in de bestuursvergadering en de Algemene Vergaderingen van de SGV-R, januari 2023.